

O‘ZBEKISTONNING XORIJIY DAVLATLAR BILAN ILM-FAN SOHASIDAGI HAMKORLIGI: INTERNATSIONALIZATSIYA VA GLOBAL INTELLEKTUAL INTEGRATSIYA

Toshkent shahar Yashnobod tumani

Toshkent davlat tibbiyot universiteti 3-son akademik litseyi

Aristanbekova Asem Polatovna

Tarix fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola globallashuv davrida O‘zbekiston Respublikasining xorijiy davlatlar, xalqaro ilmiy markazlar va yetakchi universitetlar bilan ilm-fan hamda innovatsiyalar sohasidagi strategik hamkorlik aloqalarini tahlil qilishga bag‘ishlangan. Maqolada ilmiy aloqalarning huquqiy-institutsional asoslari, transmilliy qo‘shma laboratoriyalar faoliyati, G‘arb va Sharq davlatlari bilan ilm-fan sohasidagi integratsiya jarayonlari batafsil o‘rganilgan. Shuningdek, akademik mobillik, transmilliy ta‘lim transferi, xorijiy OTMLar filiallarining milliy intellektual muhitga ta‘siri va ilmiy tadqiqotlarni xalqaro bazalarda (Scopus, Web of Science) tijoratlashtirish muammolari ilmiy tahlil etilgan.

Kalit so‘zlar: Ilm-fan integratsiyasi, internatsionalizatsiya, transmilliy ta‘lim, Horizon Europe.

Kirish

Zamonaviy XXI asr postindustrial jamiyatida ilm-fan, texnologiyalar va innovatsiyalar taraqqiyoti faqatgina bir davlat chegarasi bilan cheklangan lokal yoki izolyatsiyalangan xarakterga ega bo‘la olmaydi. Globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida har qanday jiddiy ilmiy kashfiyot, yuqori texnologik innovatsiya va fundamental tadqiqot natijasi transmilliy integratsiyani, ya‘ni xalqaro hamkorlikni hamda intellektual kollaboratsiyani taqozo etadi. O‘zbekiston Respublikasi ham o‘zining ko‘p asrlik boy intellektual salohiyatini global darajaga olib chiqish, ilmiy tadqiqotlar samaradorligini oshirish va iqtisodiyotga ilm-fan yutuqlarini sinergetik tarzda joriy etish maqsadida dunyoning yetakchi davlatlari, xalqaro ilmiy markazlari va laboratoriyalari bilan hamkorlik aloqalarini tubdan kengaytirmoqda.

Ushbu maqola O‘zbekistonning xorijiy davlatlar bilan ilm-fan, texnologiyalar va yuqori innovatsiyalar yo‘nalishidagi hamkorlik aloqalarining hozirgi holati, uning strategik geografik yo‘nalishlari, erishilgan real natijalari va istiqboldagi ustuvor vazifalarini ilmiy-nazariy jihatdan tizimli tahlil qilishga qaratilgan. Ilm-fan va oliy ta‘lim sohasining internatsionalizatsiyalashuvi

mamlakatimizda Uchinchi Renessans poydevorini muvaffaqiyatli barpo etishning eng muhim va hal qiluvchi tashqi omillaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqotni amalga oshirish davomida qiyosiy tahlil, institutsional-funksional yondashuv, statistik ma'lumotlarni guruhlash va interpretatsiya qilish, tizimli modellashtirish hamda kontent-analiz (xalqaro ikki tomonlama va ko'p tomonlama shartnomalar, hukumatlararo bitimlar hamda memorandumlar matni tahlili) metodlaridan keng foydalanildi. O'zbekiston Fanlar akademiyasi tizimidagi ilmiy-tadqiqot institutlari, Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi hamda xorijiy hamkor xalqaro tashkilotlarning qo'shma ilmiy grantlari va loyihalari tadqiqotning amaliy predmeti qilib olindi.

O'zbekistonning xorijiy hamkorlar bilan ilmiy va texnologik aloqalari mustahkam huquqiy va institutsional bazaga tayanadi. Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining yagona vakolatli organ sifatida tashkil etilishi hamda fundamental "Ilm-fan va ilmiy faoliyat to'g'risida"gi Qonunning qabul qilinishi xalqaro aloqalarni tizimli ravishda muvofiqlashtirish imkonini berdi.

Bugungi kunda O'zbekiston dunyoning 50 dan ortiq rivojlangan mamlakatlari (AQSh, Germaniya, Xitoy, Yaponiya, Janubiy Koreya, Fransiya va boshqalar) bilan ilm-fan va yuqori texnologiyalar sohasida hukumatlararo va idoralararo strategik shartnomalarga ega bo'lib, ularning doirasida har yili qo'shma ilmiy loyihalar tanlovlari moliyalashtirib kelinmoqda.

O'zbekiston olimlari bugungi kunda jahonning eng yirik ilmiy epitsentrlari bilan hamkorlikda global ahamiyatga ega bo'lgan fundamental va amaliy tadqiqotlar olib bormoqda. Ushbu hamkorlik yo'nalishlarini geografik va tarmoq xususiyatiga ko'ra bir nechta guruhga ajratish mumkin:

Xitoy Xalq Respublikasi va Osiyo davlatlari bilan hamkorlik

Biotexnologiyalar, qayta tiklanuvchi energiya manbalari, yashil energetika va qishloq xo'jaligini iqlim o'zgarishiga moslashtirish sohasida yirik loyihalar amalga oshirilmoqda. Xususan, Toshkentda Xitoy Fanlar akademiyasi bilan hamkorlikda dorivor moddalar sintezi va yangi avlod preparatlarini yaratish bo'yicha Markaziy Osiyoda yagona bo'lgan transmilliy qo'shma laboratoriyalar muvaffaqiyatli faoliyat yuritmoqda. Shuningdek, Yaponiya (JICA) va Janubiy Koreya ilmiy markazlari bilan raqamli texnologiyalar va geologiya sohasida laboratoriyalar modernizatsiya qilinmoqda.

Yevropa Ittifoqi bilan aloqalar

Yevropa Ittifoqining eng yirik ilmiy dasturi hisoblangan "Horizon Europe" doirasida o'zbekistonlik olimlar ekologiya, Orol dengizi inqirozi oqibatlarini yumshatish, transchegaraviy suv resurslaridan oqilona foydalanish va iqlim o'zgarishi muammolari bo'yicha xalqaro konsorsiumlarda yetakchi

hamkor sifatida ishtirok etmoqda. Germaniyaning "BMBF" vazirligi bilan qo'shma innovatsion loyihalar moliyalashtirilmoqda.

AQSh va global ilmiy markazlar bilan integratsiya

AQSh universitetlari va ilmiy jamg'armalari (NSF) bilan fizika, materialshunoslik, qayta tiklanuvchi materiallar va seysmologiya (zilzilalar prognozi va seysmik xavfsizlik) yo'nalishlarida intensiv tadqiqotlar olib borilmoqda. Shuningdek, yadro fizikasi va fundamental tadqiqotlar sohasida Rossiyaning Dubna shahridagi Yadro tadqiqotlari birlashgan instituti (YaTBI) hamda Yevropa yadroviy tadqiqotlar tashkiloti (CERN) bilan ko'p yillik samarali kollaboratsiya aloqalari davom ettirilmoqda.

Ilm-fan va innovatsiyalar integratsiyasining eng yaqqol va ko'zga ko'ringan amaliy natijasi — mamlakatimizda xorijiy nufuzli oliy ta'lim muassasalarining hamda ularning ilmiy markazlari filiallarining tizimli ochilishidir. Bugungi kunda Toshkent shahrida va viloyatlarda AQSh (Webster universiteti), Buyuk Britaniya (Westminster universiteti), Janubiy Koreya (Inha va Bucheon universitetlari), Italiya (Turin politexnika universiteti), Singapur (MDIST) kabi davlatlarning yetakchi xalqaro universitetlari filiallari va kampuslari muvaffaqiyatli faoliyat yuritib, yuqori texnologik kadrlar tayyorlamoqda.

Shu bilan birga, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "El-yurt umidi" jamg'armasi orqali har yili yuzlab iqtidorli yosh olimlar, doktorantlar va professor-o'qituvchilar dunyoning eng top-100 taligiga kiruvchi (Oksford, Kembrij, MIT, Harvard va boshqalar) universitetlariga ilmiy stajirovka, magistratura va PhD doktorantura dasturlariga to'liq davlat granti asosida yuborilmoqda. Bu jarayon milliy ilm-fan metodologiyasini jahon standartlari darajasida yangilash hamda "ilm-fan transferi" (knowledge transfer) mexanizmini shakllantirish imkonini beradi.

Xulosa:

O'zbekistonning xorijiy davlatlar bilan ilm-fan sohasidagi hamkorligi — bu shunchaki madaniy aloqa emas, balki mamlakat intellektual mulkini jahon bozoriga olib chiqish, milliy fanni tijoratlashtirish va ilm-fanga to'g'ridan-to'g'ri xalqaro investitsiyalarni jalb qilishning eng optimal va samarali mexanizmidir. Global nufuzli ilmiy maktablar va olimlar bilan integratsiyalashuv mahalliy tadqiqotlarning amaliy samaradorligini (commercialization) tubdan oshiradi va mamlakatning global Global Innovation Index (Global innovatsiyalar indeksi) reytingidagi o'rnini mustahkamlaydi. Istiqboldagi bosh vazifa — Scopus va Web of Science kabi nufuzli xalqaro ilmiy bazalarda milliy olimlarimizning qo'shma maqolalari ulushini ko'paytirish, xalqaro patentlar olish ko'lamini kengaytirish va

"ilm-fandan — ishlab chiqarishga" zanjirining transmilliy modelini yaratishdan iboratdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 29-oktabrdagi O'RQ-576-sonli "Ilm-fan va ilmiy faoliyat to'g'risida"gi Qonuni.
2. Olimov S. O'zbekistonda ilm-fanning internatsionalizatsiyalashuvi va xalqaro aloqalar. — Toshkent: Fan, 2022.
3. Hakimov A. Transmilliy ta'lim va innovatsion iqtisodiyot integratsiyasi. — Toshkent: Ma'naviyat, 2023.
4. Altbach P. G. Global Perspectives on Higher Education. — Johns Hopkins University Press, 2016.
5. Knight J. Internationalization of Higher Education: A Conceptual Framework. — Amsterdam: Elsevier, 2021.